

Pleidooi voor een interactionistische criminologie

CHRISTOPHE
VANDEVIVER^a

Over de rol van de omgeving bij de spreiding en het ontstaan van criminaliteit

GERBEN BRUINSMA, 2010, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 77 p.

Panopticon, 33 (6), 595-598

© 2012 MAKLU | ISSN 0771-1409 | NOVEMBER 2012

^a BOF-doctoraatsbursaal, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Strafrecht & Criminologie, Universiteit Gent. (Corresp.: Christophe.Vandeviver@UGent.be).

Gerben BRUINSMA is behalve directeur van het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) sinds september 2010 ook hoogleraar omgevingscriminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Naar aanleiding van het aanvaarden van dit ambt van hoogleraar sprak hij op 7 september 2010 een oratie uit aan diezelfde universiteit. De uitgewerkte versie van zijn oratie werd door Boom Juridische Uitgevers eind 2010 in boekvorm gepubliceerd onder de titel *Pleidooi voor een interactionistische criminologie*. Het boek vormt een betoog voor een nadrukkelijke integratie van de omgevingscriminologie, die zich toelegt op het beantwoorden van de vraag *waar* individuen delicten plegen, en de etiologische criminologie, die tracht te beantwoorden *waarom* individuen delicten plegen. In eerste instantie geeft de auteur uiting aan zijn onvrede over de huidige stand van zaken in de criminologie. Ondanks de veelheid aan theorieën, kent de criminologie een zekere theoretische bloedarmoede. De omgevingscriminologie en etiologische criminologie staan te ver van elkaar. Ze hebben onvoldoende oog voor elkaars inzichten en onderzoeksresultaten. Omgevingscriminologen staan niet stil bij de achterliggende redenen waarom een individu delinquent gedrag stelt en etiologische criminologen besteden geen aandacht aan de setting waarin delinquentie wordt gepleegd. Het boek is echter geen klaagzang, maar stelt voor hoe deze theoretische verarming kan verholpen worden. Het zwaartepunt van het boek ligt dan ook bij het omstandig pleidooi van de auteur om beide criminologische disciplines te integreren. Dergelijke integratie zou focussen op de interacties tussen individuele kenmerken en de omgeving waarin de delinquente handeling wordt gesteld. Op termijn, zo hoopt BRUINSMA, zou deze *interactionistische criminologie* kunnen leiden tot theoretische vooruitgang en een beter begrip van zowel de etiologische als omgevingscriminologische theoretische modellen.

Het boek valt uiteen in drie delen en zeven hoofdstukken. In het inleidende deel (hoofdstukken één tot en met drie) schetst de auteur de criminologische achtergrond waarbinnen zijn pleidooi voor een interactionistische criminologie moet gesitueerd worden.

Het eerste hoofdstuk gaat in op de vier grote vraagstukken die richting geven aan het verklarende criminologische onderzoek: het spreidingsvraagstuk, het etiologische vraagstuk, het reactie- of etiketteringsvraagstuk, en het bestrijdingsvraagstuk. De omgevingscriminologie zoekt voornamelijk naar antwoorden op de eerste twee vraagstukken. Ze doet dit door het bestuderen van de ruimtelijke spreiding van criminaliteit (zie bijvoorbeeld SHERMAN, GARTIN & BUEGER, 1989) en het nagaan van de rol van de omgeving bij het plegen van criminaliteit (zie bijvoorbeeld RENGERT & WASILCHICK, 2000). BRUINSMA wekt hiermee de indruk dat het misschien toch niet zo slecht gesteld is met de wisselwerking tussen de etiologische en omgevingscriminologie. De omgevingscriminologie formuleert volgens hem immers deelantwoorden op etiologische vraagstukken. Hiermee lijkt hij zijn betoog te ondergraven. In de navolgende hoofdstukken brengt hij echter voldoende nuance aan om deze eerste indruk te neutraliseren.

In het tweede hoofdstuk verduidelijkt BRUINSMA zijn negatieve evaluatie van de theorieontwikkeling in de criminologie. Het merendeel van de verklaringen in de criminologie is immers simpel en ongecompliceerd en heeft slechts een beperkte toepasbaarheid en verklaringskracht. Het is volgens BRUINSMA dan ook zwak gesteld met de theoretische verklaringen in de criminologie. Er zijn te veel onvoldoende gespecificeerde theorieën in de criminologie. Bovendien worden allerlei theorieën en concepten uit andere disciplines overgenomen zonder veel kritische reflectie en zonder na te gaan of dergelijke concepten wel voldoende aansluiting vinden bij het bestaande criminologische begrippenkader. Dit leidt bovendien tot verwarring over de causale structuur van criminologische verklaringen. Ten slotte zijn er onvoldoende empirische en kritische evaluaties van bestaande criminologische theorieën en als die er al zijn dan worden eventuele weerleggingen simpelweg genegeerd. Besluitend pleit BRUINSMA voor de ontwikkeling van kritische en empirisch toetsbare verklaringsmodellen.

In het derde hoofdstuk preciseert BRUINSMA wat hij onder de omgevingscriminologie verstaat. Daarvoor verduidelijkt hij eerst de historische oorsprong en ontwikkeling van de omgevingscriminologie. Om tot een afbakening te komen, is het van belang helder aan te geven wat de omgevingscriminologie te weten wil komen. Volgens hem is dat het antwoord op de vraag waarom bepaalde individuen op bepaalde locaties bepaalde misdrijven plegen en waarom individuen met bepaalde kenmerken sneller misdrijven plegen op bepaalde locaties. Daarenboven dient het duidelijk te zijn wat een locatie is. BRUINSMA is daarbij voorstander van kleine geografische analyse-eenheden (zie ook OBERWITTLER & WIKSTRÖM, 2009) en stelt voor dat locaties beperkt worden tot de door de dader zintuiglijk waarneembare omgeving. Ten slotte geeft hij aan dat de omgevingscriminologie in essentie twee grote vragen bestudeert: (1) het hoe en waarom van ruimtelijke concentraties van misdaad als gevolg van fysieke en sociale kenmerken, en (2) het hoe en waarom van de invloed van de (wisselwerking tussen) fysieke en sociale kenmerken van locaties op het ontstaan van crimineel gedrag van individuen.

In het tweede deel (hoofdstukken vier en vijf) gaat BRUINSMA dieper in op de ruimtelijke concentratie van criminaliteit en de routine-activiteitenbenadering als verklaringsmodel daarvoor.

BRUINSMA bespreekt in het vierde hoofdstuk de analyse-eenheid in criminologisch onderzoek. Hij wijst daarbij op het belang van modellen die verklaringen op verschillende aggregatieniveaus toelaten en toont aan hoe de analyse-eenheid steeds kleiner wordt en beter aansluit bij de setting waarin de dader handelt (zie ook OBERWITTLER & WIKSTRÖM, 2009: 57). Deze ontwikkeling doet BRUINSMA evenwel vaststellen dat er zich een nieuw probleem aandient; terwijl de analyse-eenheid steeds kleiner wordt, neemt ook de kwaliteit van de voorhanden zijnde data af.

In het vijfde hoofdstuk bespreekt BRUINSMA aan de hand van de eenvoudige en daarom populaire routine-activiteitenbenadering (COHEN & FELSON, 1979) waarom criminaliteit op bepaalde locaties clustert. De microversie van deze benadering stelt dat criminaliteit zal clusteren daar waar gemotiveerde daders en aantrekkelijke doelwitten elkaar ontmoeten, terwijl adequaat toezicht ontbreekt. Ondanks haar populariteit stelt deze benadering enigszins teleur. Enerzijds kan de routine-activiteitenbenadering volgens BRUINSMA theoretisch verbeterd en uitgediept worden. Zo is het moeilijk vol te houden dat de motivatie van het individu constant is, is het te weinig gespecificeerd wat een doelwit aantrekkelijk maakt en kan het centrale concept *guardianship* beter uitgewerkt worden (zie ook REYNALD, 2009). Anderzijds valt de empirische status van deze benadering tegen. De benadering wordt voornamelijk als post hoc verklaring gehanteerd en zelden empirisch kritisch getoetst. Als er al een empirische toetsing plaatsvindt, is deze beperkt tot slechts een van de centrale concepten en hanteert men proxy-variabelen en bijkomende assumpties. Desalniettemin besluit BRUINSMA dat de kennis over de ruimtelijke concentratie van criminaliteit de afgelopen jaren is toegenomen.

In het derde en laatste deel (hoofdstukken zes en zeven) gaat BRUINSMA dieper in op de rol van de setting bij de totstandkoming van crimineel gedrag.

Het zesde hoofdstuk vangt aan met BRUINSMA's vaststelling dat etiologische criminaliteitstheorieën doorgaans de rol verwaarlozen van de fysieke en sociale setting waarin het individu handelt. Deze vaststelling stoffeert hij met een bespreking van verschillende klassieke etiologische theorieën en de conclusie dat enkel de rationele-keuzebenadering in beperkte mate de rol van de omgeving erkent. Een wisselwerking tussen de etiologische en omgevingscriminologie kan dan ook een belangrijke bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van beide takken van de criminologie. Hoe zo een wisselwerking er kan uitzien, illustreert BRUINSMA uitvoerig aan de hand van de situationele-actietheorie van Per-Olof WIKSTRÖM (2006). Deze theorie stelt in essentie dat de wisselwerking tussen de individuele geneigdheid tot crimineel handelen en de blootstelling aan een criminogene setting kan leiden tot crimineel gedrag. Men neemt een beslissing met betrekking tot het stellen van een criminele handeling op basis van de eigen opvattingen en de situatie waarin men zich bevindt. Binnen de situationele-actietheorie zijn individuele en omgevingskenmerken dan ook even belangrijk om criminaliteit te begrijpen en verklaren. Hoewel de situationele-actietheorie neigt naar een interactionistische theorie, blijft de geldigheid en toepasbaarheid van deze theorie toch nog te beperkt volgens BRUINSMA. Er is nog ruimte voor verbetering. Hij sluit het hoofdstuk dan ook af met een kritische bespreking van de situationele-actietheorie en een aantal concrete aanbevelingen hoe de theorie een ruimere toepasbaarheid kan krijgen.

In het zevende en laatste volwaardige hoofdstuk gaat BRUINSMA ten slotte dieper in op welke data nodig zijn om de door hem gepropageerde interactionistische criminologie ook empirisch mogelijk te maken. Ook hier is BRUINSMA een voorstander van het combineren van beide soorten onderzoek. Etiologisch onderzoek maakt bijna uitsluitend gebruik van zelfrapportages, terwijl omgevingscriminologisch onderzoek nagenoeg enkel oog heeft voor kenmerken van de woonplaatsen van daders en slachtoffers en van de pleeglocaties van misdrijven. Een interactionistische criminologie zal echter pas succesvol empirisch kunnen worden getoetst, wanneer deze verschillende types van empirische gegevens samengevoegd worden. Het merendeel van het hoofdstuk besteedt BRUINSMA aan het opzet en de meerwaarde van het SPAN-project (Study of Peers, Activities and Neighborhoods). Dat project is erop gericht de noodzakelijke onderzoeksgegevens te verzamelen die nodig zijn om de door hem voorgestane interactionistische criminologie mogelijk te maken en in het bijzonder de situationele-actietheorie empirisch te toetsen en verder te ontwikkelen. Daartoe zijn het NSCR, het Institute of Criminology van Cambridge University, Malmö

University en de Universiteit Gent een grootschalig, internationaal samenwerkingsverband aangegaan. In het licht van BRUINSMA's kritische evaluatie van de situationele-actietheorie is de aandacht binnen het SPAN-project voor de situationele-actietheorie misschien opvallend. Toch valt deze aandacht te begrijpen. Een grootschalige empirische toetsing zal toelaten om zowel de geldigheid en toepasbaarheid (zie ook WIKSTRÖM, OBERWITTLER, Treiber & Hardie, 2012) als eventuele herspecificaties van de situationele-actietheorie kritisch te evalueren.

Dit boek leest als een helder en beknopt betoog, zonder dat BRUINSMA daarbij inboet op voldoende nuance, voor een nieuwe 21e eeuwse criminologie. In die 21e eeuwse criminologie wordt het klassieke onderscheid tussen de etiologische en omgevingscriminologie terecht losgelaten. Evenwel dringt de vraag zich op in hoeverre dit betoog ook daadwerkelijk kan gerealiseerd worden. Enerzijds lijkt het weinig waarschijnlijk dat etiologische en omgevingscriminologen na het lezen van dit boek plots hun vertrouwde onderzoeksdomeinen zullen verlaten. Mensen – en dus ook criminologen – zijn gewoontedieren en laten zich niet zo gemakkelijk overtuigen om andere gewoontes aan te nemen; ook al is het betoog nog zo steekhoudend en terecht. Anderzijds – en dit is belangrijker – zijn de noodzakelijke onderzoeksgegevens die een empirische toetsing van de voorgestane interactionistische criminologie moeten mogelijk maken (nog) niet voorhanden. BRUINSMA realiseert zich dit overigens zelf in hoofdstuk zeven en bespreekt uitvoerig hoe het SPAN-project dit wil verhelpen. De omvang van de gegevensverzameling en de hoeveelheid gegevens die een interactionistische criminologie nodig heeft, zal de lezer echter aan het duizelen brengen. Terecht zal men zich afvragen hoe de gemiddelde criminoloog, die niet noodzakelijk gesteund wordt door een doorwinterd en uitgebreid onderzoeksteam zoals dat het geval is voor BRUINSMA en het NSCR, dit kan klaarspelen. De vraag dringt zich dan ook op of een interactionistische criminologie zoals BRUINSMA ze voorstaat in dit boek wel haalbaar is voor de gemiddelde criminoloog. Toch doet deze kanttekening geen afbreuk aan BRUINSMA's pleidooi. Zijn pleidooi voor een interactionistische criminologie lijkt immers ook samen te vallen met een betoog voor een criminologiebeoefening waarbij onderzoekers er nog nadrukkelijker voor opteren om welbewust samen te werken. Een dergelijke samenwerking zal over criminologische onderzoeksdomeinen, wetenschappelijke disciplines en landsgrenzen heen moeten gebeuren. Het succes van BRUINSMA's interactionistische criminologie lijkt dan ook af te hangen van de bereidheid tot intermenselijke interactie en wetenschappelijke samenwerking.

REFERENTIES

- COHEN, L. E., & FELSON, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608.
- OBERWITTLER, D., & WIKSTRÖM, P.-O. (2009). Why Small is Better: Advancing the Study of the Role of Behavior Contexts in Crime Statistics. In D. L. WEISBURD, W. BERNASCO & G. BRUINSMA (Eds.), *Putting Crime in Its Place: Units of Analysis in Geographic Criminology* (pp. 35-59). New York: Springer.
- RENGERT, G., & WASILCHICK, J. (2000). *Suburban Burglary: A Tale of Two Suburbs* (2 ed.). Springfield, Ill: Charles C. Thomas.
- REYNALD, D. (2009). *Guardianship in Action: A Theoretical and Empirical Elaboration of the Routine Activity Concept*. Amsterdam: NSCR.
- SHERMAN, L. W., GARTIN, P. R., & BUERGER, M. E. (1989). Hot Spots of Predatory Crime: Routine Activities and the Criminology of Place. *Criminology*, 27(1), 27-55.
- WIKSTRÖM, P.-O. (2006). Situational action theory. In F. Cullen & P. WILCOX (Eds.), *Encyclopaedia of criminological theory*. Beverly Hills, CA: Sage.
- WIKSTRÖM, P.-O., OBERWITTLER, D., TREIBER, K., & HARDIE, B. (2012). *Breaking Rules: The Social and Situational Dynamics of Young People's Urban Crime*. Oxford: Oxford University Press.